

"ТРЕТІЙ СВІТ" І ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ДЕРЖАВНИХ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ: МЕТОДОЛОГІЯ ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНОГО АНАЛІЗУ

З періоду проголошення незалежності (24 серпня 1991 р.) Україна бореться з хронічно високою інфляцією. Боротьба з нею перетворилася у першочергове завдання, набравши національного масштабу. Дану тему підтверджують політичні функціонери, які визнають, що від вирішення проблеми інфляції залежить майбутнє держави.

Як відомо у 70-80-ті роки ХХ ст. економічна більшість афро-азійських та латиноамериканських країн-учасниць Руху неприєднання була охоплена кризовими явищами. Вони призвели до спаду виробництва, зменшення експортних можливостей, різкого погіршення умов зовнішнього фінансування, зниження цін на експортну продукцію, а відтак і життєвого рівня населення. Ідентична тенденція економічного розвитку характерна для України в 90-ті роки.

З метою виходу із скрутного фінансового становища країн-учасниць Руху неприєднання у 70-ті роки поточного століття намагалися розробити власну концепцію економічного розвитку. Так, на Четвертій (м.Алжир, 5-10 вересня 1973 р.), а також П'ятій (м.Коломбо, 16-19 серпня 1976 р.) конференціях голів держав і урядів позаблокових країн було всесторонньо проаналізовано економічне становище у світі, тенденції його розвитку, а також місце і роль держав-членів Неприєднання у світовому економічному просторі [1].

У підсумковому документі алжирської конференції "Економічній декларації" визначено, що "...міжнародні економічні відносини по актуальності посіли перше місце. Кризові явища негативно впливають на стан політичних відносин" [2]. Виходячи з такої оцінки характеру розвитку економічних відносин і співробітництва керівники позаблокових держав дійшли висновку про необхідність розбудови нового міжнародного економічного порядку (НМЕП).

У зміст НМЕП позаблокові вкладали:

– розробку нових економічних відносин у контексті реформи торгової і фінансової систем;

– інтенсивний розвиток промисловості, сільськогосподарства, соціальної інфраструктури при допомозі трансферу технологій і капіталу з високорозвинятих держав;

– раціональне використання національних природних ресурсів і орієнтація промисловості на випуск конкурентоздатної продукції;

– інтенсифікація та урівноваження двостороннього і багвостороннього співробітництва між країнами-членами Руху несприядання, а також розбудова принципів рівноправної співпраці з розвинутими державами;

– підвищення ролі країн-учасниць Руху несприядання в роботі ООН та її організаціях;

– контроль за діяльністю наднаціональних компаній, які діють у позаблокових країнах [3].

Об'єктивною причиною створення НМЕП була економічна стагнація в країнах "третього світу", як наслідок низький життєвий рівень населення. Зокрема, у період з 1965 по 1975 рік у групі найбідніших країн, населення яких становило 1.200 млн. жителів, національний прибуток на душу населення зріс з 130 на 150 доларів. В іншій групі розвинутих держав з 900 млн. жителів виріс з 630 на 950 доларів, а в групі високорозвинятих країн з 700 млн. населення з 4.200 на 5.100 доларів [4].

Отже при існуючому економічному порядку кінця 60-х початку 70-х років, темпах і структурі приросту національного прибутку перша група досягла у 1985 році 180 дол. на душу населення, друга – 1.350 дол., третя – 8.100 доларів [5]. У найбільш важкому становищі знаходилися 29 країн-членів Руху несприядання з населенням 1.200 млн. жителів.

Саме названі чинники змусили позаблокові держави приділити велику увагу розбудові економічних відносин на нових засадах, які відповідали періоду 70-х років. У підсумковому документі колумбійського саміту "Програмі економічного співробітництва" розроблено концепцію НМЕП, якою передбачено:

– теоретичне обґрунтування коренів, витоків і наслідків змін міжнародних економічних відносин;

– не може йти мова про НМЕП як одну комплекситарну ініціативу. Вона – довгострокова перспективна програма міжнародного економічного співробітництва;

– країни Азії, Африки і Латинської Америки повинні отримати компенсацію від розвинутих держав за експлуатацію природних багатств (6).

Концепція НМЕП повинна була підготувати позаблокові країни до розуміння об'єктивної необхідності формування спільної економічної, фінансової політики, розробки банківської структури і такє інше [7]. Позаблокові ініціювали обговорення названої проблеми на Шостій і Сьомій спеціальних сесіях Генеральної Асамблеї ООН [8]. Виступаючи в дискусіях представники Азії, Африки та Латинської Америки відстоювали тезу, що НМЕП можливо побудувати лише при умові політичної і економічної незалежності, а також суверенних прав на природні багатства, їх експлуатацію і участі у розподілі суспільного продукту.

Отже, у середині 70-х років ХХ ст. позаблокові держави зробили спробу удосконалити структуру економічної співпраці між країнами-членами Руху несприядання. Рішення конференції в м.Коломбо повинні були стати платформою для розробки головних напрямків економічного розвитку і співробітництва. Вони лягли в основу пропозицій з даної проблеми, затверджених на конференції 110 міністрів закордонних справ у м.Маніла [9]. Ними було передбачено створення групи "19 країн", які би представляли інтереси держав-учасниць Руху несприядання на Паризькій конференції з питань економічного розвитку, а також сесіях ЮНКТАД [10].

Показовим у цьому контексті є засідання провідних експертів з проблем створення умов оперативної підприємницької діяльності в афрозіатських та латиноамериканських країнах (м.Гельсінкі, 4-6 квітня 1989 р.) [11]. Звертаючись до учасників конференції тодішній міністр закордонних справ Фінляндії Перті Паасіо підкреслив, що головна їх мета – це створення сприятливих умов для малого бізнесу в країнах "третього світу", а також розбудові відповідного податкового фінансового та монетарного законодавства [12]. Експерти звернули особливу увагу на необхідність зміни існуючої системи трудового законодавства і створення відповідних умов для інвестиційних та ліцензійних процесів.

Для України, уряд якої працює над вирішенням ідентичних проблем, вивчення і застосування досвіду 70-80-х років країн-членів Руху несприятливо має важливе практичне і політичне значення. Він допоможе би визначити найбільш ефективні шляхи і форми боротьби з інфляцією та створення взаємовигідних умов для залучення інвестицій в економіку України. З іншого боку, прийняття Верховною Радою нового законодавства, яке би відповідало вимогам міжнародних організацій стимулювало б світові фінансові організації (МБРР, МВФ – М.М.) виділяти кошти для розвитку інфраструктури перспективних галузей виробництва. Це, в свою чергу, сприжить б появу нових робочих місць, а відтак і росту життєвого рівня населення, що є пріоритетним для діяльності будь-якої держави.

Країни-учасниці Руху несприятливо продовжували пошук шляхів інтенсифікації промислового виробництва, росту продуктивності праці, боротьби з інфляцією і у 90-х роках ХХ століття. Зокрема, названі проблеми були піддані ретельному аналізу на Десятій конференції голів держав і урядів позаблокових країн (м.Джакарта, 1-6 вересня 1992 р.). У підсумковому документі дев'ятого саміту "Послання з Джакарти" відзначено, що кризові явища в економіці ведуть до політичної нестабільності, зниження життєвого рівня населення, а також руйнування фінансових структур держав [13]. Саме тому, – наголошено у "Послання з Джакарти", – вкрай актуальним залишається пошук шляхів економічної інтеграції, як однієї з форм зниження фінансової нестабільності [14]. Разом з тим, підсумковий документ конференції у Джакарті не заперечував розробку власних програм економічної стабілізації та антиінфляційних заходів, спрямованих на стимулювання промислового виробництва, поглиблення економічної співпраці між країнами-членами Руху несприятливо.

Аналіз стану економічного розвитку окремих країн Азії, Африки і Латинської Америки свідчить про те, що у другій половині 80-х років вони постійно зіткнулися з ростом інфляції. Це, зокрема, стосувалося Аргентини, Бразилії, Чилі, Індії, Болівії та деяких інших держав. Наприклад, незважаючи на те, що у 80-х роках Бразилія зменшила бюджетний дефіцит з 7,3 до 2,7 відсотків ріст інфляції продовжувався і становив 197 % на рік [15]. З іншого боку, уряд Аргентини при допомозі

жорстких фінансових заходів домогся зниження інфляції, однак ріст цін зупинити йому не вдалося.

Подібну ситуацію переживає економіка України.

У зв'язку з цим, вивчення досвіду країн "третього світу" щодо виходу з кризового становища має важливе значення для нашої держави.

Протягом 80-х років ХХ ст. країни Азії, Африки і Латинської Америки прийняли цілу низку стабілізуючих програм, як на ортодоксальній основі, так і на традиційних підходах. Ортодоксальний тип – це стремління до стабілізації при допомозі зменшення грошової маси. Він передбачає ліквідацію контролю за цінами і заробітної платою. За таких обставин головне навантаження у справі припинення інфляційної тенденції припадає на звуження грошової маси і попиту на неї. Для її ефективної діяльності необхідним є скорочення бюджетного дефіциту, обмеження кредитно-грошової емісії, проведення енергійної лібералізації цін, прозорість зовнішнього ринку і таке інше. Названі комбінації не без успіху використовували у середині 80-х років уряди Аргентини, Бразилії, Чилі, Індії, Індонезії та деякі інші, що дозволило їм стабілізувати фінансове становище, припинити гіперінфляцію, ввести індексацію та збільшити платоспроможність населення.

Однак, як свідчить досвід латиноамериканських країн слабою стороною описуваного типу є схильність до політики плаваючого курсу місцевої валюти. Так, в кінці 80-х років уряд Аргентини ввів жорстку бюджетну економію та обмежив приплив приватних інвестицій. Переслідувалась мета – зменшити попит на долари США, за рахунок чого підвищити курс національної грошової одиниці – аустраля. Незважаючи на вжиті заходи ріст цін продовжувався, а зміцнення аустраля привело до невідповідності його курсу по відношенню до долара США. Це у свою чергу негативно вплинуло на експортні можливості країни, а відтак сприяло погіршенню її платіжного балансу. Останнє викликало недовіру до аустраля, різку девальвацію і прискорення інфляції. Девальвація аустраля змусила уряд Аргентини збільшити бюджетні витрати, які потрібні були для обслуговування зовнішнього боргу. Отже, в Аргентині відбувся цикл за схемою: ріст курсу національної валюти – скорочення експорту – валютні негаразди – велика девальвація – не виконання антиінфляційної програми.

Щось подібне переживає економіка України. Аналіз економічного розвитку країни показує, що основним її негативним фактором є накопичення протягом попередніх років великого обсягу внутрішніх та зовнішніх боргових зобов'язань, спричинений хронічним прийняттям завищеної доходної частини бюджету, надмірною витратною частиною та необхідністю залучення зовнішніх позик на підтримку платіжного балансу, національної грошової одиниці та покриття дефіциту бюджету. Крім того, негативним чинником розвитку національної економіки є її вразливість та залежність від світової кон'юнктури, критичного імпорту, зовнішніх інвестицій та кредитів. Значну реальну загрозу стабільності національної валюти та внутрішніх цін становить підвищення їх на евергонсії в умовах значної залежності від імпорту. Так, лише за період з 22 липня по 12 серпня 2000 року у зв'язку із різким зростанням цін на нафтопродукти відбулося падіння курсу гривні на 18,7 відсотки [16]. Усе це привело до зниження темпів росту валового внутрішнього продукту (ВВП). Дану тезу підтверджують дані таблиці 1 [17].

Таблиця 1

Динаміка основних показників економічного розвитку України (приріст, зниження (-) у відс. до попереднього року)

	1995 рік	1996 рік	1997 рік	1998 рік	9 міс. 1999 року
Валовий внутрішній продукт	-12,2	-10	-3	1,7	1,7
Обсяг продукції промисловості	-12	-5,1	1,8	1,5	3
Валова продукція сільського господарства	-3,6	-9,5	1,9	8,3	2,0
Ціна: оптові ціни	377	80,3	15,9	10,6	10,1
Ціна: ціна виробів у промисловості	488,9	52	7,7	13	11,4

Отже, аналіз даних таблиці 1 – свідчення спаду темпів росту ВВП. Це привело до зниження доходів бюджету, обмеження бюджетних видатків, зменшення поточних виплат та спаду

ефективності роботи підприємств в умовах ринку. Зокрема, тільки 9 місяців 1999 року відбулося падіння валової доданої вартості в будівництві на 12,6 відсотків торгівлі, громадському харчуванні на 7,6%, транспорті та зв'язку на 6 %, сільському господарстві – на 2,6 відсотка [18].

Спад виробництва негативно позначився на стані та структурі державного боргу і викликав його постійний ріс. На кінець 1999 року зовнішній борг України склав 12,891 млрд. доларів США [19].

Важливим засобом економічної стабільності держави є залучення коштів за рахунок грошової приватизації державного майна. Ще на початку 90-х років на Україні була прийнята блокова програма приватизації. Однак, у 1992 році в інші форми власності було переведено тільки 68 державних підприємств, що склало 0,4 відсотка від запланованого [20]. У власності кооперативів знаходилося 0,7 % виробничих фондів, трудових колективів – 0,8 % [21].

Незадовільно виконується програма грошової приватизації державного майна і в кінці 90-х років. Зокрема, у 1999 році на фондових біржах України та в Позабіржовій фондовій торговельній системі для продажу за грошові кошти пропонувалися 1166 пакетів 1048 ВАТ загальною вартістю 530,2 млн. гривнів [22]. Насправді було продано тільки 472 пакети акцій [23]. Співвідношення цін продажу та номінальної вартості проданих акцій становила, таким чином, тільки 0,86 млн. гривнів [24].

Таким чином, використавши принципи ортодоксальної стабілізаційної програми уряд України не зміг досягти поставленої мети.

Річ в тім, що у стабілізаційній програмі вищезазначеного типу важливе місце належить регулюванню валютного курсу. Такі програми не можуть бути ефективними у країнах з низьким рівнем доларизації та низькою зовнішньоторговою діяльністю. Для їх виконання обов'язковою умовою є ріс виробництва, реальних прибутків, продуктивності праці і таке інше. На них великий вплив має валютний стан країни. У цьому плані відносно стабільна ситуація на валютному ринку України була порушена уже в кінці 1999 року. Основними чинниками, що привели до розбалансування валютного ринку були: випереджаюче зростання грошової бази та грошової маси над темпами інфляції. Це

привело до створення надлишку гривневих ресурсів, загострення ситуації на ринку нафтопродуктів, спекулятивних дій комерційних банків. Зокрема, пристосувавшись до умов високих темпів інфляції, комерційні банки протягом значного відривку часу спрямовували частину кредитних ресурсів у торгівлю, громадське харчування, проведення недозволених операцій на валютному ринку, тобто, в ті галузі народного господарства, які забезпечували високу дохідність і швидке повернення коштів.

Поряд з цим, особливо у другій половині 90-х років набула поширення практика комерційного кредитування між підприємствами, що є свідченням усунення банківської системи від участі у створенні національного продукту, як фінансового посередника, та продовження негативної тенденції бартеризації економіки. Це привело до зменшення обсягу іноземної валюти. Якщо у кінці 1988 року кількість її складала 901 млн. дол. США, то на кінець 1999 року вона становила 872,5 млн. дол., зменшившись, таким чином, на 3,3 відсотки [25].

У цьому плані актуальним є аналіз реалізації принципів ортодоксальної форми стабілізаційної програми урядом Чилі. З початку 80-х років ним були розроблені додаткові заходи щодо виходу з економічної кризи. Ними, зокрема, було передбачено:

- скорочення бюджетних витрат;
- відміна індексації заробітної плати;
- проведення жорсткої кредитної політики.

Незважаючи на те, що протягом 1982-1985 років збільшилося безробіття, зменшилась заробітна плата і соціальні витрати було призупинено інфляцією і до певної міри стабілізовано економіку. Так, якщо інфляція у 1983 році становила 27 відсотків, то на початку 90-х років скоротилась до 12,5 [26]. Такого результату чилійці зуміли досягти за допомогою наступних чинників:

- конкретної стабілізаційної програми при суворому дотриманні і виконанні її головних стратегічних положень;
- великої фінансової підтримки з боку міжнародних фінансових інституцій;
- концентрації прибутків від експортної продукції і, насамперед, міді у руках держави.

Перелічені компоненти сприяли розвитку економіки, зайнятості населення і підвищенню його життєвого рівня, росту

продуктивності праці і, що саме життєвоважливе, стабілізації національної грошової одиниці.

Не менш актуальнознаковим для України міг би бути "план круізодо", прийнятий урядом Бразилії у 1986 році [27]. Його зміст полягав у заморожуванні ціл, заробітної плати та обмінного курсу. За рахунок цього інфляція була зведена до нуля, що привело до росту валового внутрішнього приросту (ВВП), з одного боку, і попиту на товари широкого народногожитку та росту реальних прибутків населення, з другого.

Однак, слід мати на увазі, що тотальний контроль за цінами призвів до тимчасового скорочення виробництва. Це в свою чергу сприяло відродженню "чорного ринку", появи черг за м'ясом, автомобілями та іншими товарами. Така ситуація спонукала президента Бразилії Коллора сприяти суттєвому корегуванню розробленої стабілізаційної програми. Зокрема, на 18 місяців близько 80 відсотків приватних депозитивів були заморожені. Поряд з цим, вводився особливий податок на власників державних цінних паперів. За допомогою названих заходів уряд Бразилії домогся ліквідації внутрішнього державного боргу в кількості 110 млрд. доларів, що склало 50 % загальнодержавного внутрішнього боргу [28]. Для досягнення позитивного салдо державних прибутків і витрат були заморожені ціни і скорочено бюджетні витрати. Одночасно був взятий курс на ліквідацію збиткових підприємств, продукція яких була не конкурентнодатною.

Аналіз економічного розвитку України показує, що стабільного нарощування обсягів промислового виробництва у другій половині 90-х років ХХ століття так і не вдалось досягнути. Зокрема, якщо електроенергетика, кольорова металургія, деревообробна та целюлозно-паперова галузі виробництва працюють з певним збільшенням виробництва, то в паливній промисловості, чорній металургії, машинобудуванні та металообробці, хімічній і нафтохімічній промисловості продовжується його спад.

На основі зрівняльного методу з успіхами стабілізаційних програм латиноамериканських країн, до речі, членів Руху неприєднання, не важко прийти до висновку, що в Україні:

- промисловий сектор ще не подолав внутрішніх фінансових проблем;

- залишилась велика кількість нерентабельних промислових підприємств;

- повільно відбувається вихід із бартерних стосунків, які тівають економічні відносини, роблять непрозорою еквівалентність товарного обміну, створюють умови для ухилення від оподаткування, зловживань та відтоку фінансових ресурсів за межі України;

- з боку державних органів не ведеться ефективної роботи стосовно виведення із експлуатації надлишкових і застарілих потужностей, прискорення процесів приватизації та застосування процедури банкрутства;

- не вирішеними в аграрній сфері залишаються проблеми диспаритету цін у відносинах сільського господарства з обслуговуючими його галузями, нерегламентованості вивезення продукції за межі держави, значних обсягів бартерних операцій, погашення заборгованості сільгосптоваровиробників перед державою за надані матеріальні та фінансові позачки;

- приріст продажу товарів споживання населенню відбувається лише за рахунок ценового фактору, натомість фізичний обсяг роздрібногo товарообороту скорочується;

- залишається незадовільним стан обслуговування сільських жителів, які практично не отримують послуг охорони здоров'я, фізичної культури і спорту.

Отже, виробувані стабілізаційні програми у країнах Латинської Америки та Україні за наслідками різні.

Якщо Аргентина, Бразилія, Чилі та деякі країни Азії зуміли досить ефективно використати можливості різних форм стабілізаційних програм, то уряду України потрібно буде ще багато попрацювати з метою ефективного їх втілення в життя.

У контексті вищевказаного для України активним залишається вивчення досвіду і інших країн-членів Руху неприєднання з питань розробки стабілізаційних програм.

Актуальність такої постановки питання підкреслюється тим, що Україна активно співпрацює з Рухом неприєднання з XI конференції голів держав і урядів позаблокових країн (м.Картахена, 18-20 жовтня 1995 р.). Учасники картхенського саміту особливу увагу звернули на проблему розбудови більш

демократичних економічних відносин, вживуючи світові глобалізаційні процеси. Так, у підсумковому документі XI конференції країн Неприєднання "Стан і розвиток економічних відносин" розкрито погляди позаблокових держав щодо співпраці на економічному просторі. "Країни Неприєднання, - відзначено в документі, - вважають, що у постхолодну добу наступив період вирішення проблем економічного характеру, які не могли бути вирішені [29]. Парадигмою розвитку, заснованою на ринкових відносинах є те, що вони можливі виключно на основі приватного сектору, - заявили учасники XI конференції в м.Картахена [30]. Значні пріоритетів у міжнародних відносинах у цілому не могла не вплинути на діяльність Руху неприєднання в постхолодну добу. Опинившись в умовах монополарності він намагався пристосуватися до нової розстановки співвідношень сил, виробити стратегію і тактику, які би органічно впливали з міжнародно-правового становища у світі. Дана тема з особливого актуальністю прозвучала на XII конференції голів держав і урядів країн-учасниць руху неприєднання (м.Дюрбан, 29 серпня-3 вересня (1998 р.) [31]. У ході дискусій на конференції підкреслювалось, що закінчення "холодної війни" стала вирішальним моментом у боротьбі за побудову стабільних і передбачливих міжнародних відносин. Учасники конференції у м.Дюрбані відзначили, що теоретичні основи Руху неприєднання формувалися у добу "холодної війни", конфронтації та поділу світу на антагоністичні блоки. З того періоду за п'ять десятиліть світ суттєво змінився. Як зазначав відомий югославський політолог Р.Петкович "... у період біполярного світу країни-члени Руху неприєднання вбачали головне завдання - залишатися зільними позаблоковими державами, однак на порозі XXI століття - повинні боротися щоб не залишатися осторонь економічного і науково-технічного розвитку, що могло би відіграти катастрофічну роль у плані свободи і незалежності" [32].

За таких обставин країни Неприєднання об'єктивно вимушені змінити окремі пріоритетні напрями діяльності. Зокрема, якщо в умовах "холодної війни" до певної міри виправданною була стратегія Руху неприєднання у вигляді опори на власні і колективні сили, то у постхолодну добу міжнародні відносини вимагають більшої інтеграції економічних, фінансових, науково-технічних, екологічних зусиль. Із зникнення протиробства двох наддержав наступила ера широкої комунікації

між державами. Це реальність мультиполярного світу. Звідси випливає, що жодну життєвоважливу проблему Неприєднані не вирішать у своєму власному колі.

Отже, в умовах нових міжнародних відносин опора на власні сили – не ілюзія.

За останні 10-15 років розуміння глобальних проблем сучасності, нерозривного зв'язку із світом справ у країнах що розвиваються, а тепер і в постсоціалістичних державах, визнання загальної залежності від динаміки і конкретних форм розвитку світової спільноти на основі ліберальної демократії отримали широке розповсюдження. Саме з ними пов'язуються перспективи створення загальносвітового ринкового простору і реальної інтеграції світової економіки на основі кінцевої її моделі техногенної цивілізації, яка успішно здійснена в розвинутих країнах Заходу [33].

Об'єктивним є те, що для України щоб досягти позитивних економічних зрушень необхідно здійснити:

- структурні зміни у економіці шляхом створення сприятливих умов для появи приватних власників;
- лібералізацію валютного ринку;
- перехід до виключно грошової приватизації;
- стабілізацію фінансового ринку для зростання довіри до національної валюти, збільшення її реальної пропозиції та зниження процентних ставок;
- удосконалення форм співробітництва з міжнародними фінансовими організаціями з метою реалізації програм фінансової стабілізації та підтримку реформ з розвитку приватного сектору, програм соціального захисту, охорони навколишнього середовища.

Тільки за таких умов можливо розбудувати економічно стабільну, з національно-державними атрибутами Україну.

Таким чином, економічна стратегія країн-членів Руху неприєднання в кінці 90-х років ХХ століття зазнала суттєвої еволюції. Зокрема, якщо у 70-80-х роках неприєднані розробляли власну концепцію економічного порядку (НМЕП), з явді нового міжнародного економічного порядку (НМЕП), з його специфікою, то у 90-х роках вони ризують за глобальні міжнародні економічні взаємозв'язки. Зрозуміло, що ними передбачено уніфікацію економічного організму кожної країни.

з метою поглиблення співробітництва. У даному контексті не є виключенням і Україна.

1. Skupovi nesvrstanih zemalja. Dokumenti. 1961-1974. – Beograd, 1974. – S. 34.
2. Ibid.
3. Vmeri M. Borba zemalja u razvoju za novi ekonomski poredak od Alzira do Kolomba//Medunarodni problemi, 1976. – № 2. – S. 94.
4. Vrhunec M. Osnove i perspektive upostavljanja novod medunarodnog ekonomskog poredka// //Medunarodni problemi. – 1976. – № 1. – S. 46.
5. Ibid.
6. Алимов Ю. Движение неприсоединения – влиятельная сила международных отношений// МЭМО.- 1976.- № 11.- С. 46-47.
7. Documents of the Gatherings of the Non-Aligned Countries. 1956-1989. Volume I. – Beograd, 1989. – P. 107.
8. Минич М. Неприсоединение стало всемирной политикой// Социалистическая мысль и практика.- Белград, 1976.- С. 39.
9. Там само.- С. 40.
10. Там само.
11. UNCTAD// TAD (INF) 2014.- 10 April 1989.- p. 1.
12. Ibid.
13. Nesvrstanost u posthladnorstovskoj eri. Dokumenti. – Beograd, 1996. – S. 40.
14. Ibid.- s. 41.
15. Карагодян Н. Стабилизационные программы в Латинской Америке// МЭМО.- 1994.- № 3.- С. 84.
16. Мониторинг социально-экономического становления Украины та її регіонів за січень 2000 року.- К., 2000.- С. 22.
17. Там само.
18. Там само.
19. Там само.- С. 27.
20. Экономическое развитие стран СНГ в 90-е годы// МЭМО.- 1994.- № 6.- С. 146.
21. Там само.

22. Мониторинг социально-экономического состояния Украины та її регіонів за січень 2000 року. - К., 2000. - С. 34.
23. Там само.
24. Там само.
25. Там само. - С. 31.
26. Карагодін Н. Назв. праця. - С. 88.
27. Там само.
28. Там само.
29. Nesvrstanost u posthladnoratovskoj eri. Dokumenti. - Beograd, 1996. - S. 40.
30. Ibid.
31. 31. The Final Document of the XII th Summit of the Non-Aligned Movement, 2-3 September 1998, Durban, South Africa. - Durban, 1998. - p. 3.
32. Petkovic R. Nesvrstanost na pragu 21. veka/Vojno delo. Opstevojni teorijski casopis. - Beograd, 1988. - № 4. - S. 102.
33. Солоницкий А., Озьянов Ф. Мировое хозяйство: долгожданная консолидация или углубление структурного кризиса// МЭМО. - 1994. - С. 82.